

Helleborus L. – čemeřice

Ranunculaceae

45 druhů rozšířených převážně ve východní mediteránní oblasti – bývalá Jugoslávie, Albánsko, Rumunsko, Maďarsko a přilehlé oblasti, Malé Asie.

V ČR pouze druhotný výskyt několika druhů. Většina druhů roste v podrostech opadavých lesů v přistínění.

Vytrvalé, 30-80 cm vysoké byliny, vytvářející silné krátké oddenky. Trsy přízemních, dlouze řapíkatých listů, často přezimujících. Lodyhy silné, vystoupavé, nebo vzpřímené, někdy na bázi dřevnatějící. Přízemní listy dlaniťe dělené, lodyžní jednodušeji dělené, krátce řapíkaté, obojí tuhé až kožovité. Květy jednotlivé nebo ve vrcholcích. Květ velký, kalich 5 lupenitý, často zbarvený, neopadavý, koruna 8-12(5-15) čtelná, přeměněna v nálevkovité nebo miskovité medníky. Tyčinek mnoho, plodem jsou zobánkaté měchýřky, většinou vzájemně srostlé. Kvete II-V; hemikryptofyt.

Mnohé druhy jsou velmi proměnlivé nejenom v kultuře ale i v přírodě, proto taxonomická klasifikace rodu je velmi obtížná:

- Sekce Syncarpus:
- Sekce Grifhopus: **H. foetidus** (caulescentní)
- Sekce Chenopus: **H. argutifolius**, **H. lividus** (caulescentní)
- Sekce Helleborus: **H. niger**
- Sekce Helleborastrum: *H. abruzzicus*, *H. atrorubens*, *H. bocconeii*, *H. croaticus*, *H. cyclophyllus*, *H. dumetorum*, *H. hercegovinus*, *H. istriacus*, *H. liguricus*, **H. multifidus**, **H. occidentalis**, **H. odoratus**, **H. orientalis**, **H. purpurascens**, *H. torquatus* and **H. viridis**
- Sekce Dicarpon: *H. thibetanus*

***Helleborus purpurascens* Valdst. Et Kit. – čemeřice nachová**

(syn. *Helleborus viridis* L. var. *purpurascens* (Walesy. Et Kit) Kit., *Helleborus atrorubens* Hook non Walest. et Kit.)

Původ: východní Evropě a v části střední Evropy, její rozšíření zasahuje až na východní Slovensko karpatský subendemit.

Ekologie: podrosty listnatých lesů, především bučin nebo habřin. Roste na flyších, písčincích a jílovcích, na půdách bohatých na živiny, dostatečně vlhkých a podmáčených.

Růstové a vzhledové charakteristiky: Vytrvalá, 35 cm vysoká bylina s **nepřezimujícími** přízemními listy. Listy alespoň na rubu pýřité, 2* dlaniťosečné v 5 úkrojků, 2-3(5) klaných. Úkrojky listů jsou stejně dlouhé. Lodyžní listy 3četné (oproti *H. viridis* užší a delší). Květonosná lodyha 5 – 20 cm dlouhá, se 2- 3 lupenitými opadavými listy. Květ dlouze řapíkatý, 3 – 7 cm velký, nící. Okvětní lístky nachově fialové, úzké, nepřekrývající se, medníků 5 – 20 nálevkovité. Kvete III – V.

Helleborus purpurascens

***Helleborus foetidus* L. – čemeřice smrdutá**

(syn. *Helleboraster foetidus* ([L.](#)) [Moench](#), *Helleborus nemoralis* Jord. & Fourr.)

Původ: západní a jižní Evropa, severní Afrika

Ekologie: skalnaté svahy, náspy kolem cest, řídké porosty dřevin, obvykle na vápencích.

Růstové a vzhledové charakteristiky: Vytrvalá 20-80 cm vysoká [bylina](#). Květonosná lodyha (caulescentní) přímá, hustě olistěná, mnohokvětá s 3 četnými listy přecházejícími ve velké listeny. Všechny listy jsou na lodyze, bazální chybí. Jsou dlouze řapíkaté, dlanitě dělené, 5-9 dílné, úkrojky velmi úzké, pilovité, při rašení světle zelené. List v porovnání s ostatními druhy velmi úzký, tmavě zelený a výrazně kožovitý. Okvěť světle zelené, červeně lemované, zvonkovitě skloněné, menší, pouze cca 1 – 3 cm v průměru. Rostlina je stálezelená a charakteristická svým zápachem. Kvete I – IV.

Helleborus foetidus

Nejvýznamnější odrůdy:

'Green Giant'	zářivě zelený K., jemně zubatý L.	60 – 80 cm	I – IV.
'Krenitsky'	Tmavě zelený L. hustě zubatý	60 – 80 cm	I – IV.
'Miss Jekyll'	Vonný květ		I – IV.
'Piccadilly'	L. nádech do stříbrna, červené lodyhy a řapíky listů	80 - 100 cm	I – IV.
'Ruth'	Sytě tmavě zelený L.. mnoho květů	45 - 60 cm	I – IV.
'Wester Flisk'	Červené lodyhy a řapíky L. v zimě, šedozelený květ	60 – 80 cm	I – IV.

***Helleborus niger* L. – čemeřice černá** (syn. *Helleborus grandiflorus* Salisb.)

Původ: hory jižní a jihu střední Evropy - Východní Alpy, Apeniny

Ekologie: roste na skalnatých svazích a křovinatých stráních, v lesích a lesních lemech, na vápenci.

Růstové a vzhledové charakteristiky: Vytrvalá, 15- 30 cm vysoká [bylina](#) s vícehlavým silným černým oddenkem. Květonosná lodyha s 1 – 3 opadavými, celokrajnými, nedělenými [listeny](#). Přízemní listy **přezimující**, kožovité, dlouze řapíkaté, 5-9 dílné, v horní polovici pilovité, lysé, vejčité. Květy 1 – 2 (3), bílé, na bázi nažloutlé, okvětní lístky široce vejčité, až 4 – 5 cm velké, medníky žluté, vakovité, kališní lístky úzké, nepřekrývající se. Kvete XII – III.

Helleborus niger

Nejvýznamnější odrůdy:

'Buis'	květ bílý jednoduchý	30 – 50 cm	XII – III
'Blackthorn Strain'	Poupě růž., po otevření K. bílý, pak narůžovělý, lodyhy tmavé	30 – 50 cm	XII – III
'Eva'	Jemně růžový K. 11 cm velký	30 – 50 cm	XII – III
'Foliis Variegatis'	list krémově panašovaný	30 – 50 cm	XII – III
'Louis Cobbett'	Pevné červené lodyhy, poupě růžové, po rozkvětu K. bílý	30 – 50 cm	XII – III
'Maximus'		30 – 50 cm	XII – III
'Marion'	květ bílý plnokvětý složený s 25 tenkých kališních plátků a zelených tyčinek	30 – 50 cm	XII – III
'Pixie'	květ bílý, poloplný	30 – 50 cm	XII – III
'Potters Wheel'	květ bílý, jednoduchý	45 cm	XII – III
'Praecox'	květ bílý, jednoduchý	30 cm	IXII – III
'White Magic'	květ bílý, mnohočetný, lístečky listu malé, elipčité	50 cm	XII – III

***Helleborus viridis* L. – čemeřice zelená** (syn.: *Helleboraster viridis* (L.) MOENCH)

Původ: Evropa, ČR

Ekologie: Světlé lesy na vápencích.

Růstové a vzhledové charakteristiky: Vytrvalá 20 – 40 cm vysoká bylina se silným, vícehlavým, černým oddenkem. Květonosná lodyha s menšími, krátce řapíkatými lodyžní listy, které přecházejí v přisedlé, 3 četné listeny. Přízemní listy dlouze řapíkaté, dlaniť dělené, 7-13 četné, nepřezimující. Úkrojky listů užší, kopinaté, ostře pilovité, ze spodu lesklé, alespoň na žilkách chlupaté. Květy 2 – 4, zelené, 4 – 7 cm velký, dlouze řapíkatý, nící, kališní lístky široce vejčité, nepřekrývající se, medníky zakřivené. Kvete III – IV.

Helleborus argutifolius

(syn. *Helleborus corsicus*, *H. lividus* ssp. *corsicus*)

Původ: Sardinie, Korsika

Ekologie:

Růstové a vzhledové charakteristiky: vytrvalá [bylina](#), se vzpřímenou silnou lodyhou (caulescentní), porostlou tuhým, 3 čtným listem. Lodyha v době kvetení dorůstá 70 – 90 cm. Líc listové čepele tmavě zelený, světle mramorovaný s výrazně ostnitým okrajem (první juvenilní listy mohou být celokrajné), stálozelené. [Nové listy](#) se vyvíjí současně s květem a po odkvětu. Všechny listy jsou na lodyze, bazální listy chybí. Květenství mnohačetné (10 – 30 čtčné). Květy zelené, 3 – 6 cm v průměru velké.

Helleborus x sternii = *H. argutifolius* x *H. lividus*

Mezidruhový hybrid pojmenovaný podle Sira Frederika Sterna, v jehož zahradě byl poprvé objeven. Velmi variabilní ve svých znacích, zděděných po obou rodičích. Vysoká 15 – 60 cm, silná lodyha (caulescentní), bez přízemních listů. Listy řapíkaté, mající znaky obou rodičů – zubatý okraj čepele a mramorování po *H. argutifolius*, šedě modrý nádech listu na líci a fialový nádech na rubu po *A. lividus*. Květenství mnohačetné (10 – 30 čtné). Květy zelenkavé, na rubu nařezané, 3 - 6 cm v průměru velké.

Helleborus x sternii

***Helleborus orientalis* LAM. – čemeřice**

Původ: Řecko, Turecko, Kavkaz

Ekologie: smíšené lesa do 2 200 n.m., vlhké louky

Růstové a vzhledové charakteristiky: Velmi proměnlivý druh; v přírodě ve 3 ssp. a to *orientalis*, *guttatus*, *abchasicus*. Vytrvalá, 30 – 60 cm vysoká bylina. Květonosná lodyha neolistěná nebo s 2 – 3 opadavými, 3 laločnatými listeny. Listy přezimující, znožené (7 – 10 čtné), tuhé až kožovité, tmavě zelené, slabě lesklé, na okraji jemně zubaté. Čepel v průměru až 45 cm. Květ světle krémově bílý, nařezaný, červený, dlouze řapíkatý, menší, 3,5cm v průměru, nící. Okvětní plátky na vnitřní straně s hnědým tečkováním. Kvete III – IV. Jednotlivé ssp. snadno vzájemně hybridizují i v přírodě.

V pěstování mnoho selekcí s přítomností či bez přítomnosti botanického druhu *Helleborus orientalis*, které bývají označovány jako *Helleborus orientalis* hybridy. Burel – Tyler (2006) doporučují pojmenování *Helleborus x hybridus*. Jedná se o všechny hybridy mezi acaulescentními (bez lodyhy) druhy a mezi acaulescentními druhy a *H. x hybridus*. Představují velmi širokou škálu odrůd, které se liší barvou květů (bílá, různé odstíny růžové, fialové, červené, žluté, zelené – s tečkováním či bez tečkování), stavbou květu (jednoduchý, poloplňný, plný květ), resp. výškou a dobou kvetení.

Nejvýznamnější odrůdy skupiny *Helleborus x hybridus*:

'Blue Lady'	květ temně rudý	40 cm	II – IV
'Ballard Hybrids'	květ fialově červený	40 cm	II – IV
'Joy Hybrids'	směs barev	40 cm	II – IV
'Metallic Blue'	květ tmavě modrofialový	35 cm	II – IV
'Mrs Betty Ranicar'	květ bílý, plnokvětý	40 cm	II – IV
'Pink Lady'	květ růžový	35 cm	II – IV
'Red Lady'	květ tmavě červený ze 70%	40 cm	II – IV
'White Lady Spotted'	květ tmavě červený se širokým bílým lemem	40 cm	II – IV
'White Spotted'		40 cm	II – IV

'Pink Lady'

'White Spotted'

'Metalic Blue'

'Blue Lady'

'Red Lady'

'Yellow Lady'

Pěstitelské vlastnosti a požadavky: Čemeřice jsou rostliny vyžadující polostín až stín, vlhké humózní, živné půdy se zásaditou reakcí. Všechny druhy obsahují prudce jedovaté glykosidy - heleborein, heleborin a helebrin. U dětí je nebezpečné i požití

semen. *Helleborus foetidus* je rostlinou, která je velmi tolerantní k suchu a je jednou z mála, která toleruje suchý stín. Většina druhů je stálezelená. Nové listy raší s květem a po odkvětu. Staré listy je potřebné vystříhat. Čemeřice jsou u nás dostatečně mrazuvzdorné a pokud jim zabezpečíme odpovídající stanoviště, dorůstají mohutných trsů a mohou i vysemeňovat (*H. foetidus* zcela běžně).

Množení: řízkováním oddenků – oddenky s cca 4 pupeny, dělením trsů, in vitro, semenem. Semeno ke klíčení a zdárnému vývoji vyžaduje specifický teplotní režim. Nejprve po dobu 6 týdnů vystavení vysokým teplotám 22° C v konstantně vlhké půdě, posléze po dobu 6 – 8 týdnů vystavení nízkým teplotám (-4 až +4 °C).

Použití v zahradní a krajinářské tvorbě: V zahradnictví pěstované *Helleborus* jsou představitelem divoce rostoucí trvalky se záhonovým charakterem. Především *Helleborus x hybridus* můžeme používat na záhonech, za předpokladu že rostliny mají dostatek vody v půdě. Čemeřice jsou rostlinou stanovištního prostoru „Gehölz – Rand“ – GR 2 – ů O Podrost dřevin“. Jsou rostlinami okrasnými květem i listem. Obzvláště cenné je jejich velmi brzké kvetení – náleží k nejraněji kvetoucím trvalkám. K nejvhodnějším způsobům použití patří:

- [Podrosty](#) a okraje porostů dřevin a keřů odvrácených od slunce – vysazujeme ve skupinách cca 12 ks/m²

- Přistíněné partie intenzivně ošetřovaných záhonů
- Stinné partie soukromých zahrad

- Skalky

- Pěstování v nádobách – většinou v soukromých zahradách
- Rychlení a přirychlování – použití jako hrnková kvetoucí rostlina nebo řezaná květina. Za tímto účelem především *Helleborus niger* a její hybridy – rané rychlení pro období Vánoc.

Literatura a odkazy:

Helleborus L. In. Dostál, J. Květena ČSSR. Díl 1, str.239.

Burel, C. – Tyler, K.J.. *Hellebores a Comprehensive Guide*. Portland, Kreton: Timber Press. 2006. 10 0 88192-765-1

Schmiemann, G. *Helleborus argutifolius* und *H. lividus*. In *Gartenpraxis*. Studgart: Eugen Ulmer, 2005. ročník 31, číslo 3 s. 13-18. ISSN 0341-2105.

Schmiemann, G. *Helleborus multifidus* subsp. *bocconeii*. In *Gartenpraxis*. Studgart: Eugen Ulmer, 2004. ročník 30, číslo 3 s. 26-29. ISSN 0341-2105.

<http://www.hellebores.org>

http://www.sunfarm.com/plantlist/hellebores/hellebore_gallery1.phtml

<http://www.grahamrice.com/hellebore/species/niger/index.html>